unor selecţii similare din opera lui Euripide şi Sofocle. Dealtfel una din concluziile importante ale cărţii lui A. Wartelle este aceea că întreaga istorie a textului lui Eschil în antichitate este diferită de istoria textului lui Sofocle sau Euripide (vezi p. 353).

La capătul acestei prezentări se impun, credem, cîteva observaţii cu privire la problemele pe care le ridică lucrarea lui A. Wartelle, cu privire la metodele folosite şi la rezultatele obţinute. Principala dificultate de care s-a lovit autorul a fost absenţa unor date sigure. Silit să-şi fundamenteze deseori argumentarea pe existenţa citatelor din Eschil la diferiţi scriitori, el nu uită să atragă atenţia cititorului asupra faptului că a cita cîteva versuri dintr-o piesă nu înseamnă neapărat a o fi citit în întregime. Pasajele citate pot proveni din textul însuşi al piesei, după cum pot proveni şi de la alt autor care le citase mai înainte (cazul versului 592 din *Cei şapte contra Tebei* este semnificativ în acest sens, vezi p. 348) sau dintr-o culegere de cugetări morale ori de legende mitologice. În special citatele pe care le găsim la lexicografi sînt greu de interpretat ca o dovadă a permanenţei unora dintre piese (vezi p. 273). Pe de altă parte, se poate întîmpla ca o dramă care a ajuns pînă la noi să nu fie atestată aproape deloc în tradiţia indirectă: singurele citate din *Rugătoarele* lui Eschil, de pildă, apar la Plutarh (vezi p. 244—246) şi la Libanius (vezi p. 348). În aceste condiţii, filologul trebuie să se mulţumească adesea cu convergenţa mai multor indicii şi să-şi formuleze concluziile cu multă prudenţă. Nu o dată informaţiile de care dispunem sînt susceptibile de interpretări contradictorii. Vom da aici un singur exemplu. La p. 276, A. Wartelle aminteşte că tratatul *De monarchia* atribuit în mod eronat lui Iustin apologistul citează, sub numele lui Eschil, 12 trimetri iambici care afirmă unitatea şi forţa divinităţii. Autenticitatea acestui pasaj, îndoielnică după Nauck, este contestată în mod categoric de Mette, care nu-l reproduce în ediţia sa. Prezenţa lui la Pseudo-Iustin poate arăta că falsificatorul cunoştea foarte bine opera lui Eschil, de vreme ce a reuşit să-i imite cu destul succes stilul, dar poate arăta şi că opera lui Eschil nu mai era deloc cunoscută de contemporanii falsificatorului, de vreme ce o imitaţie a putut trece drept un text autentic. Avînd de înfruntat la tot pasul probleme de acest fel, A. Wartelle nu exprimă întotdeauna clar propriile sale opinii. Încercările sale de a prezenta întreaga complexitate a faptelor analizate, precum şi totalitatea ipotezelor posibile, îl duc uneori, după părerea noastră, la formulări ambigue sau chiar contradictorii. Am relevat mai sus unele neclarităţi în caracterizarea ediţiei lui Licurg. Neclarităţi asemănătoare se remarcă şi în alte capitole ale lucrării lui A. Wartelle. Astfel, la p. 238, autorul stabileşte o distincţie între felul cum sînt introduse, la Plutarh, citatele din Eschil şi felul cum sînt introduse citatele din Euripide sau Sofocle, iar la p. 244 s-ar părea să susţine că nu există nici o distincţie de acest tip. La p. 302—303, el reaminteşte importanţa tragicilor minori în perioada alexandrină, iar la p. 308 vorbeşte de numărul extrem de redus al mărturiilor papirologice care-i privesc pe tragicii minori şi deduce de aici că un fragment papiriaceu anonim trebuie să-i fie atribuit lui Eschil şi nu unuia dintre poeţii mai puţin cunoscuţi.

La observaţiile cu caracter general, s-ar mai putea adăuga şi două observaţii de detaliu: 1) printre motivele care au determinat adoptarea alfabetului ionian la Atena (vezi p. 110—111), ar trebui să se menţioneze şi faptul că acest alfabet este mai apropiat de sistemul fonologic al dialectului atic, decît vechiul alfabet local (vezi I. Fischer, „StCl" 3, 1961, p. 29—32) şi 2) în legătură cu papirii care păstrează versurile 155—161 din parodosul la *Cei şapte* (vezi p. 312—313), ar trebui să se specifice că fragmentul publicat în *P. Oxy.* XX, 1952, p. 167 are, la sfîrşitul versului 163, lecţiunea μάχᾳ care confirmă colometria şi emendarea propuse de Triclinius şi acceptate de ediţiile ulterioare (μάχᾳ/σύ τε) împotriva tradiţiei manuscrise, pentru care acest vers se termină cu μάχαισί τε (singur ms. *Q* desparte μάχαι/σι).

Cîteva neglijenţe de imprimerie, prezente mai ales în prima parte a volumului (vezi p. 105 n. 1 şi 2, p. 131, n. 1 şi 2 etc.) sînt supărătoare.

În încheierea acestei prezentări semnalăm şi două dintre ipotezele originale formulate de A. Wartelle în legătură cu unele detalii din istoria textului: la p. 30, autorul aduce argumente atrăgătoare în favoarea teoriei că cea de a treia piesă din tetralogia despre Perseu se chema *Dictys*, iar la p. 287 el avansează, cu multă prudenţă desigur, ipoteza că cele 11 pasaje din Eschil pe care Athenaios le citează fără a menţiona titlul piesei ar putea proveni dintr-o antologie.

Liana Lupaş

J. M. TRONSKIJ, *Вопросы языкового развития в античном обществе*, Leningrad, 1973, 205 p.

După cum atestă şi titlul, ultima lucrare a regretatului savant sovietic urma să fie, în intenţia autorului ei, o sinteză cuprinzătoare asupra unor probleme la care a meditat o viaţă întreagă şi asupra cărora a revenit mereu în lucrările sale: dezvăluirea legilor istorice şi

www.cimec.ro

a particularităţilor specifice de evoluţie a limbilor greacă şi latină, sub aspect sociologic, în condiţiile societăţii antice. Avea desigur toate premisele necesare: cunoaştere aprofundată a izvoarelor antice, informare ştiinţifică exhaustivă, spirit critic şi capacitate de discernămînt, orizont lingvistic larg; elaborase în prealabil lucrări de lingvistică indo-europeană şi de gramatică istorică a limbilor latină şi greacă.

Dar autorul nu a putut să ducă pînă la capăt sarcina propusă; a plecat dintre noi lăsînd elaborate doar primele trei capitole ale lucrării, în care, după o sinteză critică a datelor vechi şi noi asupra formelor scrise şi nescrise, se construieşte o viziune nouă asupra începuturilor istoriei limbii greceşti, fundamentată pe datele obţinute în ultimele două deceniii din analiza textelor miceniene. Apărută postum, sub îngrijirea ilustrei sale colege A.V. Desnickaja, lucrarea lui J. M. Tronskij a păstrat titlul ales de autor ca un ultim omagiu adus aceluia care a slujit cu strălucire, timp de patru decenii, filologia clasică sovietică.

Primul capitol al cărţii intitulat *Греческие диалекты и их изучение* reprezintă o dezvoltare a unui studiu apărut în 1969 în volumul colectiv *Вопросы социальной лингвистики*. Sînt enunţate aici cîteva probleme care vor servi ca puncte de sprijin în cursul lucrării. Se menţionează astfel rolul important al Tesaliei în cultura grecească (religie, mitologie) la graniţa mileniilor II—I î.e.n. Se insistă apoi asupra faptului că în Grecia antică, în ciuda fărîmiţării politice şi lingvistice, sprijinită de economia închisă a polisurilor, s-a manifestat mereu o puternică tendinţă spre unitate culturală, care a menţinut posibilitatea înţelegerii reciproce; în acelaşi timp migraţiile succesive ale triburilor greceşti au favorizat contactul şi amestecul între dialecte.

Autorul face o succintă prezentare critică a diferitelor puncte de vedere asupra clasificării dialectelor greceşti emise de cercetători înainte şi după descifrarea linearului B. Ca şi în alte lucrări, J. M. Tronskij caută să valorifice teze considerate depăşite, prin revizuirea lor în lumina datelor noi şi a unei analize minuţioase a faptelor. Astfel el socoteşte ca fiind pe deplin justificată istoric clasificarea lui O. Hoffmann (1916) bazată pe teoria celor trei valuri de migraţii în sudul Peninsulei Balcanice — ionic, aheean şi doric —, cu observaţia că, pentru o perioadă mai veche, la limita mileniilor III — II î.e.n., e preferabil să se postuleze trei ramuri, care constituie punctul de plecare al dialectelor greceşti din mileniul I î.e.n. Diferenţierea lor o stabileşte autorul pe baza unor particularităţi fonetice şi morfologice, între care un loc important se acordă tratamentului labiovelarelor. Pornind de la ipoteza originii indo-europene comune a labiovelarelor (susţinută şi în 1967 în lucrarea *Общеиндоевропейское языковое состояние*) el arată că trebuie diferenţiat tratamentul lor în greaca comună de cel din diferitele dialecte. Cu excepţia poziţiei în faţa lui *u*, miceniana păstrează reflexe ale labiovelarelor, încă netransformate în velare, labiale sau dentale. Tratamentul comun al labiovelarelor în majoritatea dialectelor greceşti în mileniul I î.e.n. presupune contact între ele. Eliminarea labiovelarelor s-a produs în acelaşi timp în ramura A (strămoş al dialectelor de est) şi în C (strămoş al dialectelor de vest) înainte de 1900 î.e.n. A existat şi o ramură B, neatinsă de inovaţii din cele două ramuri, în care labiovelarele au continuat să existe ca foneme independente: în această ramură se include miceniana şi tot din ea derivă dialectele eolice, mai arhaice şi sub alte aspecte decît dialectele ce se trag din ramurile A şi C; în ceea ce priveşte tratamentul sonantelor, dialectele eolic şi arcado-cipriot prezintă (cu unele excepţii) vocalismul *o*, în timp ce dialectele aparţinînd ramurilor A şi C tind spre vocalismul *a* (moştenire sau inovaţie paralelă).

O serie de particularităţi fonetice şi morfologice se grupează ternar, pe ramuri: infinitivul conjugării atematice (-ναι în ionic-atic şi arcado-cipriot, -μεν în tesalian şi beoţian, -μεναι în lesbic), particula modală (ἄν în ionic-atic şi arcado-cipriot, κε(ν) în lesbic, tesalian, cipriot, κα în greaca de apus şi beoţian); repartiţia lor s-a făcut anterior inscripţiilor miceniene.

Analiza duce la concluzia că, la venirea grecilor în sudul Peninsulei Balcanice (mileniile III — II î.e.n.), limba lor era divizată în dialecte încă puţin diferenţiate. În cele trei ramuri sînt fixate etapele timpurii ale evoluţiei care, în mileniul I î.e.n., a dus la opoziţia între dialectele de est (ionic), central (aheean) şi de vest (doric) în acord deci cu schema lui Hoffmann, care însă trebuie corectată în sensul că dialectul arcado-cipriot trebuie raportat la ramura A (înainte de a fi fost influenţat de B). J. M. Tronskij previne cititorii că schema tripartită e numai un model reconstruit, simplificat al unei situaţii lingvistice reale mult mai complicate: e posibil ca unele ramuri să fi dispărut fără urmaşi (aici s-ar include poate şi miceniana), nu e exclus ca arcado-cipriotul, cu trăsături din A şi B şi multe relicte, să fie continuatorul unei ramuri aparte, D. Schemei ternare îi corespunde într-adevăr teoria celor trei valuri de migraţie, dar istoria limbii şi cea a triburilor greceşti nu concordă total. Discutabilă îndeosebi e problema migraţiei „aheene", neatestată de tradiţie ca val separat şi lipsită de urme arheologice. După părerea autorului s-ar putea presupune şi că purtătorii ramurilor dialec-

www.cimec.ro

tale A şi B au sosit cam în acelaşi timp, dar au înaintat spre sud în epoci diferite. În ultima parte a capitolului se schiţează o istorie a dialectologiei greceşti, începînd cu antichitatea pînă în epoca modernă. Profund cunoscător al izvoarelor antice şi bizantine, J. M. Tronskij a adunat mărturiile filozofilor, scriitorilor şi gramaticilor asupra elementelor dialectale, raportate de ei la limba literară şi interpretate fie ca fapte de stil (alături de arhaisme, neologisme, cuvinte cu sens figurat), fie ca abateri de la normă care explică schimbarea limbii. Este aici un material util şi pentru cei care se ocupă de istoria lingvisticii.

Al doilea capitol al lucrării, dedicat analizei limbii textelor miceniene, e intitulat *Древнейший писменный язык*. El se bazează parţial pe o serie de referate prezentate de autor după 1960 şi în care se evidenţia importanţa descifrării scrierii cretomiceniene în linearul B pentru gramatica comparată a limbilor indo-europene şi pentru etapa timpurie a istoriei limbii greceşti. J. M. Tronskij face un istoric al cercetărilor arheologice ale culturii miceniene, al ipotezelor privitoare la tipurile de scriere şi încercările de descifrare a lor. Sînt urmărite principalele etape în construirea micenologiei.

În legătură cu analiza limbii textelor miceniene ni se pare interesantă caracterizarea pe care i-o dă autorul, considerînd-o un subsistem (stil) administrativ-cancelaristic al limbii greceşti, comparabil numai cu limba unor texte pe papirus. Pe baza textelor şi a lucrărilor de exegeză, J. M. Tronskij evidenţiază aspectele lingvistice mai importante ale limbii documentelor miceniene, explică modul de transpunere a structurii fonologice a limbii greceşti într-un sistem de scriere creat pentru o limbă de alt tip. Prin trăsăturile ei miceniana apare ca etapă intermediară între greaca comună reconstruită şi imaginea polidialectală din mileniul I î.e.n.; o limbă literară unitară, deşi atestată în centre diferite şi la epoci diferite.

Se cunosc divergenţele de păreri în legătură cu locul micenienei în schema dialectală a Greciei antice; acest dialect a fost raportat mai frecvent la grupul arcado-cipriot sau la cel eolic. Pe baza tratamentului labiovelarelor şi a prezenţei formei de gen. sg. în *-oio* a temelor în *-o*, cercetătorul sovietic raportează miceniana la ramura B; el crede că se poate presupune că dialectele acestei ramuri s-au suprapus — în decursul deplasării lor spre sud — peste dialecte din ramura A. Din această combinare a limbii vechi greceşti centrale (care nu se identifică total cu eolica din mileniul I î.e.n.) cu vechea greacă de est (care nu se identifică total cu ionianul de mai tîrziu) trebuie să se fi format dialectele culturii miceniene, între care se cuprinde şi limba notată în linearul B. Arcado-cipriotul pare a fi o supravieţuire a dialectelor din Peloponez, vorbit în mediu doric. Acolo unde dialectele eolice coincid — total sau parţial — cu arcado-cipriotul miceniana împărtăşeşte de regulă particularităţile lor. Prin caracterul ei uniform, miceniana apare ca un supradialect în sfera administrativ-economică, construit pe baza unui dialect real şi completat cu material din celelalte. Existenţa lui permite să se postuleze şi prezenţa în aceeaşi epocă a altor supradialecte (stiluri) de tip sacral, folcloric. Căci, spune în încheierea capitolului autorul, aşa cum izvorul eposului homeric e cultura miceniană, şi limba lui derivă din limba folclorului micenian.

Aceasta e teza centrală a celui de al treilea capitol al cărţii — *Язык греческого эпоса* — cel mai extins, şi, după părerea noastră, cel mai original şi plin de sugestii. După cum se ştie, „problema homerică", a cărei dezbatere a fost iniţiată de abatele d'Aubignac, a atras în discuţie numeroşi cercetători, care însă numai rareori au făcut apel şi la argumente de ordin lingvistic. Bibliografia problemei e vastă şi totuşi încă departe de a-i fi lămurit toate aspectele. După cum observă J. M. Tronskij, două sînt problemele în jurul cărora se centrează cercetările: locul istoric al limbii textelor homerice este revizuit prin raportarea ei la limba textelor miceniene, creaţia epică homerică este judecată prin prisma cercetărilor recente de literatură comparată asupra creaţiei populare orale şi a stilului ei formularistic.

În legătură cu componenţa dialectală a limbii homerice cercetătorul sovietic consideră, împotriva părerii lui Wackernagel, că la Homer aticismele sînt în număr redus şi se datoresc rapsozilor şi copiştilor. Textul homeric a ajuns la Atena venind din regiunea insulelor ionice, poate din Chios, unde exista o şcoală de homerizi. Există un evident colorit ionic al poemelor, dar şi elemente de alte origini. Analiza detaliată a unor fragmente sugerează concluzia că, prin elementele sale fundamentale şi predominante, limba homerică nu se identifică cu nici un dialect grecesc din secolele VIII—VII, ci se prezintă ca un supradialect aflat în relaţii complexe cu toate dialectele; este un ansamblu de forme lexicale şi gramaticale din diverse epoci şi regiuni, la care s-au adăugat creaţii proprii, produse ale genului — structurate toate într-un sistem armonios ordonat semantic şi ritmico-prozodic. Tocmai versificaţia condiţionează şi explică folosirea, de la caz la caz, a unui dublet sau a altuia, neechivalente sub raport prozodic. Aşadar limba homerică se caracterizează prin bogăţie şi nu prin redundanţă, prin numeroase posibilităţi de realizare a varietăţii şi a expresivităţii.

Amestecul de eolisme şi ionisme a putut fi interpretat fie ca reflectare în limba homerică a unei interacţiuni reale dialectale de pe ţărmurile Asiei Mici (cum credea U. v. Wilamowitz —

www.cimec.ro

Moellendorff), fie ca transpunere pe un singur plan temporal a două stadii lingvistice în constituirea eposului (Ritschl și alții în diverse variante); Meillet (urmat de Parry și Nilsson), pornind de la numeroasele puncte de contact ale lexicului homeric cu dialectul arcado-cipriot a emis ipoteza existenței în epos a unui strat preeolic, de origine aheeană — ceea ce trimite spre ținuturile miceniene, la care se referă și conținutul poemelor homerice. Compararea limbii homerice cu limba textelor miceniene duce la ideea că stadiul micenian poate fi unul din izvoarele limbii epice; adesea fapte de limbă curente în miceniană apar în epos cu frecvență redusă sau ca relicte (de exemplu, vechea formă de instrumental pl.-οις folosită ca dublet la dativ, desinența -φι cu valoare polisemantică, iar unele fenomene, caracteristice unei epoci mai tîrzii, puțin frecvente sau neobligatorii la Homer, lipsesc în miceniană (de ex. articolul) sau sînt în stadiul incipient (de ex. augmentul). J. M. Tronskij citează o serie de trăsături morfologice și fonetice care pledează în favoarea originii dialectale comune a limbii miceniene și homerice.

După părerea cercetătorului sovietic, există suficiente date care permit să se presupună că Grecia perioadei aheene alcătuia o unitate economică și culturală; ar rezulta de aici — ipoteză fundamentală pentru înțelegerea întregului proces ulterior de evoluție a limbilor grecești literare începînd cu cea homerică — că unicului supradialect al textelor din Cnossos, Pylos, Micene și Teba îi corespundea un unic supradialect al poeziei orale. Judecînd după limba homerică, care derivă parțial din ea, această limbă poetică orală a epocii miceniene trebuie să fi fost și ea bogată și cu multe valențe stilistice, cu o structură normată, capabilă de a asimila materialul străin. Tocmai aceste calități, subliniază autorul, au condiționat, în cursul mileniului al II-lea î.e.n., victoria limbii grecești asupra limbilor populațiilor locale din sudul Peninsulei Balcanice. Îndelungata tradiție a limbii poetice prehomerice ar explica desigur și faptul că literatura veche grecească se prezintă de la primele texte scrise cu capodopere ale genului. J. M. Tronskij aderă astfel la părerea lui Vl. Georgiev care considera limba homerică „etapa finală de evoluție a unei „koine" creto-miceniene".

În ce privește diferențele dintre miceniană și limba homerică, autorul nu le consideră ca aparținînd perioadei de trecere (sec. XIII — VIII), ci reprezentînd diferențe fundamentale din punctul de vedere al structurii dialectale și provenind încă din faza limbii grecești comune. Între limba textelor miceniene și cea a poemelor homerice nu există continuitate dialectală, diferențele dintre ele presupun transplantarea eposului în alt mediu dialectal, substituiri de sunete și forme. Judecînd după situația de mai tîrziu se poate presupune că rapsozii, adresîndu-se unui public ce vorbea dialecte diferite, se străduiau să-și îmbogățească repertoriul de cuvinte și forme din variante dialectale deosebite ca structură prozodică.

Eolismele homerice din perioada postmiceniană au rezultat din influența mediului dialectal în care s-a dezvoltat creația epică după distrugerea culturii miceniene. Toate datele duc spre Tesalia, regiune care în cursul mileniului I î.e.n. a jucat un rol esențial în elaborarea sistemului mitologic-religios și a povestirilor eroice; de aici provin eolismele epice, din care o mare parte au fost înlăturate în etapa ulterioară, ioniană, a dezvoltării eposului. După părerea lui J. M. Tronskij se poate admite că în mediul dialectal ionic, regiune dezvoltată sub aspect economic și cultural, prin preluarea poeziei epice eolice, pe cea mai înaltă treaptă a creației epice s-au constituit poemele homerice. Dar existența unui supradialect poetic, cu legi proprii, aflat în relații complexe cu limba vie, polidialectală, persistent prin veacuri presupune cu necesitate o tradiție poetică neîntreruptă. Un rol esențial revine aezilor, purtători și prelucrători ai poeziei mitologice și didactice. Posibilitatea memorizării e explicabilă prin repetare de motive, de versuri, formule și epitete. În epoca noastră s-au întreprins analize structurale ale poemelor homerice pentru evidențierea caracterului lor formularistic, care le apropie de creația populară orală (școala lui M. Parry). După părerea autorului s-a ajuns aici la unele exagerări datorită sensului foarte larg dat termenului „formulă". În hexametru, considerat de J. M. Tronskij ca vers foarte vechi, dacă nu din indo-europeană cel puțin din greaca comună, cuvintele cu o anumită structură prozodică gravitează spre anumite locuri, ceea ce duce la crearea de grupuri lexicale stabile, la o structură formularistică, care a asigurat menținerea cuvintelor din diverse dialecte și a unor forme din epoca miceniană. Dar nu orice producție literară cu structură formularistică e obligatoriu de origine folclorică. Unitatea și stabilitatea poemelor homerice duc mai curînd spre concluzia că textul homeric s-a transmis ca orice text de autor și nu ca o creație folclorică, că rapsozii recitau un text stabil, ceea ce împiedica modificarea prin improvizație. E bine cunoscută îndelungata dezbatere în jurul autorului poemelor homerice. Ca și în alte cazuri, cercetătorul sovietic adoptă și aici o poziție realistă și moderată, în limitele datelor rezultînd din caracteristicile conținutului și formei operei literare: eposul homeric se află la granița între folclor și literatură, între poezia orală și cea scrisă (mai mult spre al doilea termen).

Din al patrulea capitol al cărții *Полидиалектная поэзия VII—V вв до н. э.* au fost redate numai primele pagini, în care se schițează trecerea de la folclor la literatura propriu-zisă,

www.cimec.ro

de autor, fixată prin scriere. În conformitate cu tezele precedente, se demonstra aici că izvoarele limbii celorlalte genuri din literatura greacă veche trebuie raportate tot la tradiţia lingvistică a epocii miceniene.

Al cincilea capitol urma să fie intitulat *Становление языка древнегреческого прозы*; în el, după cum socoteşte A. V. Desnickaja, se discuta problema premiselor formării limbii „koiné" din epoca elenistică.

Nu putem desigur decît să regretăm că autorul nu şi-a putut elabora în întregime lucrarea; dar chiar neterminată ea va constitui de acum încolo una din lucrările de referinţă indispensabile oricărui cercetător al istoriei limbii greceşti.

Lucia Wald

J. CHADWICK, *The Decipherment of Linear B*. Second edition. Cambridge. University Press, 1967, X + 164 p. + 3 pl.

Talentul literar al lui J. Chadwick, însuşire atît de parcimonios distribuită filologilor, face ca această carte, dedicată unui eveniment ştiinţific, de primă importanţă, e drept, dar de strictă (şi aridă) specialitate, să se citească ca un roman bun, cu interes constant de la un capăt la altul. Şi aceasta fără ca autorul să fi făcut nici cea mai mică concesie vulgarizării, în sens negativ, sau să fi recurs la simplificări deformante. Chiar dacă J. Chadwick declară în prefaţă că nu se adresează specialiştilor („this book is not for them, though I hope they will enjoy reading it", p. X), nu numai că speranţa din a doua parte a frazei este strălucit justificată, dar *The Decipherment of Linear B* reprezintă o „sumă" a problemelor şi rezultatelor micenologiei, indispensabilă pentru orice elenist şi, în general, pentru orice filolog clasic.

Volumul debutează cu un emoţionant portret-biografie al lui M. Ventris (12 iulie 1922 — 6 sept. 1956), omagiu adus inteligenţei, spiritului de investigare, perseverenţei neobosite şi modestiei, pe care nici succesul excepţional al cercetărilor, nici elogiile unanime ale lumii ştiinţifice n-au izbutit s-o zdruncine. J. Chadwick urmăreşte în etapele vieţii lui Ventris factorii care au contribuit la descoperirea de mai tîrziu: excepţionalul lui talent pentru învăţarea limbilor, educaţia umanistă, întîlnirea adolescentului de 14 ani cu Sir Arthur Evans, descoperitorul tabletelor de la Knossos. Aceste prime impulsuri pentru cercetările ulterioare n-au fost contracarate nici de strălucita carieră de arhitect în care se angajase Ventris.

Al doilea capitol prezintă succint istoria, arheologia şi sistemele de scriere ale lumii egeene preelenice, raportate atît la legendele greceşti, cît şi la descoperirile şi publicarea documentelor, de la Schliemann la Evans şi la urmaşii acestuia; o trecere în revistă a dialectelor greceşti duce în mod logic la concluzia că purtătorii civilizaţiei miceniene au fost greci, concluzie la care se oprise Schliemann, dar care a fost abandonată ulterior, pînă a-şi găsi verificarea în descifrarea linearului B.

Următoarele două capitole (*Hopes and Failures*, p. 26—39, şi *Birth of a Theory*, p. 40—66) relatează etapele descifrării, cu începere de la încercările nereuşite dinaintea lui Ventris, luînd în dezbatere metodele şi condiţiile necesare interpretării corecte a unor scrieri necunoscute şi atrăgînd atenţia asupra dificultăţilor ieşite din comun prezentate de linearul B: nu numai sistemul de scriere, dar şi limba şi sensul inscripţiilor erau necunoscute, singurele indicii fiind semnele ideografice interpretabile (care permiteau determinarea sensului general al acestor acte contabile: „femei", „bărbaţi", „roţi", „săbii" etc.), despărţirea dintre cuvinte şi unele asemănări cu silabarul cipriot din epoca clasică (7 semne concordante din totalul de aprox. 90; tabelul la p. 24). Evans însuşi descoperise o tabletă unde ideograma CAL era precedată de semne care în silabarul cipriot aveau valoarea *po-lo* (gr. πῶλος 'mînz'); fiind însă atît de ferm convins că linearul B nu putea nota limba greacă, a considerat apropierea drept o simplă coincidenţă. Chiar şi Ventris a publicat, adolescent fiind, în 1940, un articol în celebrul *American Journal of Archaeology*, unde susţinea că descifrarea trebuie întreprinsă cu ajutorul limbii etrusce (etruscii fiind, după tradiţie, o populaţie egeeană imigrată în Italia).

Cheia trebuia însă căutată în altă parte şi cu alte metode. J. Chadwick descrie fazele care au dus la descifrare, de la stabilirea, de către Alice Kober, a caracterului flexionar al limbii linearului B, pînă la încercările succesive ale lui Ventris de a stabili valoarea fonetică a semnelor, fără a neglija istoria, nu în permanenţă calmă şi academică, a publicării tăbli-

www.cimec.ro